

7. Blaxter L. How to Research / Loraine Blaxter, Christina Hughes and Malcolm Tight. – McGraw-Hill International, 2006. – 287 p.
8. Denscombe M. The Good Research Guide : For small-scale social research projects / Martyn Denscombe. – 3rd ed. – McGraw-Hill International, 2007. – 349 p.
9. Ruby L. Logic : An Introduction / Lionel Ruby. – New York : J. B. Lippincott Company, 1950. – 496 p.
10. Schandl C. W. Theory of auditing: evaluation, investigation, and judgment / Charles W. Schandl. – Houston : Scholars Book Co., 1978. – 219 p.
11. Smith M. Research methods in accounting / Malcolm Smith. – 2nd ed. – SAGE publications ltd., 2011. – 256 p.
12. Sutter D. Where Would Adam Smith Publish Today? : The Near Absence of Math-free Research in Top Journals / Daniel Sutter and Rex Pjesky // Econ Journal Watch. – 2007. – Vol. 4. – P. 230–240.

S. Ivakhnenkov, J. Conbere

APPROACHES OF US SCHOLARS TO RESEARCH METHODOLOGY: STUDY PLAN FOR UKRAINIAN REFORMS IN BUSINESS STUDIES

This article is intended to highlight the conceptual problems of modern microeconomic and business scientific research in Ukraine and to represent the developed plan for studying global experience of research in enterprise economics, business, finance, accounting, taking the USA approaches as a basis.

Keywords: philosophy and methodology of science, statistical methods, structure of dissertations, positivism.

Матеріал надійшов 12.05.2015

УДК 330.131.7

Камінський А. Б.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ У КРЕДИТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено методологічні основи використання можливостей бюро кредитних історій (БКІ). Повноцінне функціонування БКІ ефективно знижує асиметрію інформації для кредитора та його витрати на здобуття інформації, а також зменшує моральний ризик позичальника. Використання бюро як сховища ринкових даних має значний потенціал, зокрема, дає змогу порівняти параметри діяльності кредитора з параметрами всього ринку. У статті обґрунтовано логіку використання бюро на всіх етапах взаємодії кредиторів та позичальників.

Ключові слова: кредитний ризик-менеджмент, асиметрія інформації, бюро кредитних історій, бенчмаркінг.

Вступ та постановка проблеми

Ринок споживчого кредитування в Україні активно розвивається з початку 2000-х років, переживаючи динамічні піднесення та досить глибокі спади. За цей час на ринку кредитування

впроваджено різні продукти, які раніше були незначно розвинені. Так, у 2003–2008 рр. потужного розвитку набула видача іпотечних кредитів, особливо в іноземній валюті. Дуже великим у цей період було зростання обсягу автомобільних кредитів, що, зокрема, сприяло виходу України

у 2008 р. на 7 місце в Європі за обсягами продажів нових автомобілів. Значно розвинувся ринок кредитних карт та овердрафтів. Разом з тим в умовах фінансової кризи 2008–2009 рр. кредитний ринок зазнав багатьох втрат, які суттєво «вдарили» як по позичальникам, так і по кредиторам. 2012–2013 роки характеризувалися певним відродженням кредитування, але вже в сегменті споживчих кредитів до 15 000 грн.

Політичні події 2014 р. призвели до розвитку глибинної кризи у всьому фінансовому секторі України, включаючи споживче кредитування. Багато банків опинилися в кризовому стані, зумовленому, зокрема, і неповерненням виданих кредитів. До значної кількості банків було введено тимчасову адміністрацію. Звісно, домінуючим ризиком у цей період виступав систематичний ризик, пов'язаний з політичними подіями, інфляцією, девальвацією тощо. Але разом з цим автор вважає наявною і несистематичну компоненту в кредитній діяльності банків у роздрібно-му сегменті. Як результат, значна частина банків в умовах кризи зовсім припинила кредитування, інша частина – кредитує тільки клієнтів з власної бази даних, ще частина банків не має взагалі стратегії розвитку в цій кризовій ситуації.

В умовах такої кризи банки та небанківські кредитні установи потребують нових концептуальних підходів, суть яких пов'язана з виявленням специфіки кредитної діяльності в кризу та управлінням кредитним ризиком у такий складний період. Одним з перспективних напрямів в управлінні кредитним ризиком є адекватне використання інформації та продуктів бюро кредитних історій (БКІ). Інститут БКІ в Україні вже достатньо розвинений в аспекті обсягу даних та їхньої якості. Але аспект логіки використання можливостей БКІ в управлінні кредитним ризиком далеко не розкритий. Саме з огляду на цю проблему автор вважає актуальним дослідження методологічних основ використання потенціалу БКІ в кредитній діяльності. Подібне дослідження має сприяти більш ґрунтовному осмисленню логіки та підходів взаємодії кредиторів з інститутом бюро, що, своєю чергою, сприятиме розвитку самого ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вітчизняна та закордонна економічна думка у сфері систем обміну кредитною звітністю та бюро кредитних історій представлена низкою праць теоретичної та практичної спрямованості. Вагомий внесок у дослідження кредитної звітності зробили зарубіжні вчені М. Міллер [1],

Т. Джапелі [2], Д. Рудмен, В. Симович [3], М. Пагано, С. Дьянков [4], А. Копейкін, Н. Рогожина та ін. В Україні питання кредитної звітності досліджували Л. Прийдун, Ю. Куганкін, Г. Терещенко, Є. Карманов, В. Корнеєв та ін. Враховуючи новизну інституту БКІ на нових кредитних ринках, було започатковано наукові дослідження ролі та принципів функціонування цих інститутів. Зокрема, в Україні у 2012 р. Є. Невмержицьким було захищено кандидатську дисертацію «Розвиток кредитних бюро в Україні» [5], в якій автор аналізує значення кредитних бюро в активізації кредитного процесу в Україні. У Росії у 2010 р. В. Пахоль було захищено кандидатську дисертацію «Взаємодія бюро кредитних історій та комерційних банків у процесі управління кредитним ризиком» [6]. У цій дисертаційній роботі отримано низку результатів щодо ролі БКІ на сучасних кредитних ринках, форм організації бюро, способів взаємодії бюро та фінансових інститутів тощо.

Невирішені частини проблеми

Незважаючи на наявність певної сукупності наукових праць, присвячених аналізу ролі та можливостей БКІ на кредитних ринках, область взаємодії БКІ з кредитними установами та підходи до використання інформації з бюро при управлінні кредитними ризиками залишаються недостатньо дослідженими. БКІ досі сприймається часто як певний «чорний список». Методологічні аспекти використання потенціалу бюро також не вивчено повною мірою. Недослідженими залишаються питання використання інформації з БКІ на різних етапах взаємодії кредитора та позичальника. Важливий аспект, пов'язаний з побудовою та використанням бенчмаркінгу на основі даних бюро, також має значний потенціал для розвитку. Ґрунтуючись на описаній вище проблематиці, було визначено напрям досліджень, результати яких представлені в цій роботі.

Метою цього дослідження є формування методологічних основ використання потенціалу кредитних історій у кредитній діяльності фінансових інститутів та обґрунтування значущості інформації бюро на всіх етапах взаємодії кредитора з позичальником.

Основні результати дослідження

На кредитних ринках розвинених країн функціонування бюро кредитних історій має понад півторастолітній досвід. Перші бюро виникли

в другій половині XIX ст. – в Австрії (1860 р.), Швеції (1890 р.), Фінляндії (1890 р.) та згодом в інших країнах Західної Європи. У США в 1899 р. було засновано кредитне бюро «Екві-факс», одне з трьох найбільших нині у цій країні. Німецьке приватне бюро кредитних історій Шуфа було створено у 1927 р. У початковий період розвитку бюро, звісно, не покривали значний відсоток позичальників, а за відсутності інформаційних технологій надання кредитної історії було громіздким. Сам кредитний ринок у ті часи також був не сильно розвинутий. Суттєвого розвитку система БКІ набула в другій половині XX ст. у зв'язку з розвитком споживчого кредитування та інформаційних технологій. В Україні інститут бюро кредитних історій функціонує з 2006 р. після прийняття у 2005 р. відповідного закону [7]. Станом на початок 2015 р. в Україні було зареєстровано 9 бюро кредитних історій, серед яких три посідають лідерські позиції: Українське бюро кредитних історій (УБКІ), Міжнародне бюро кредитних історій (МБКІ), Перше Всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ).

На сьогодні інститут БКІ функціонує в переважній більшості країн. При цьому реалізація функцій бюро та принципи організації системи функціонування бюро на конкретному ринку можуть суттєво відрізнитися. Основні відмінності полягають у таких аспектах:

- передача інформації в бюро всіма кредиторами: обов'язкова чи необов'язкова;
- участь або неучасть держави (через уповноважений орган) у діяльності бюро кредитних історій;
- зміст інформації, що передається користувачам бюро (тільки негативна інформація чи повна: негативна та позитивна);
- необхідність згоди суб'єкта кредитної історії на передачу інформації в бюро кредитних історій.

Зазначене різноманіття організації функціонування БКІ на різних ринках, окрім іншого, вказує на потребу дослідження та подальшого розвитку методологічних основ використання можливостей цього інституту.

Аналіз системи обміну кредитною інформацією через бюро кредитних історій, яка включає економічні, технічні та юридичні складові, дає змогу сформулювати такі методологічні положення використання потенціалу бюро кредитних історій:

1. Інформація з БКІ зменшує асиметрію інформації у відносинах між кредитором та позичальником.

2. Використання інформації, яка зберігається в бюро, знижує витрати кредитора на збір та знаходження інформації щодо позичальника.

3. Взаємодія кредиторів з БКІ знижує моральний ризик у кредитних відносинах. Позичальники більш відповідально виконують свої зобов'язання.

4. Використання бюро як сховища ринкових даних має значний аналітичний і статистичний потенціал, зокрема, дає змогу порівняти параметри діяльності кредитора з параметрами всього ринку.

5. Потенціал БКІ може бути ефективно застосований на всіх етапах взаємодії кредитора з позичальником.

Розкриємо сутність цих положень. Почнемо з першого. Ризик асиметрії інформації є невід'ємною складовою кредитних відносин, тому що кредитор перебуває в ситуації з невизначеністю щодо кредитоспроможності та намірів позичальника. Без бюро кредитних відносин позичальник може прикрашувати свою кредитоспроможність (зокрема, не повідомляючи про наявні в нього кредитні відносини), не розкривати інформацію про негативні аспекти з обслуговуванням кредитів у минулому. Усе це породжує потенційний несприятливий вибір для кредитора та підвищує його кредитний ризик. Запит до бюро зменшує ризик кредитора, відсікає несприятливих позичальників та дозволяє надати більш вигідні умови «гарним» позичальникам, які підтвердили свою відповідальність. Виходячи з цього положення, можна обґрунтувати доцільність такої організації системи БКІ, коли вся інформація про видані кредити має бути відображена в системі бюро максимально повно. Такі системи бюро, які передбачають довільний характер передачі інформації в бюро чи передачу тільки негативної інформації, не дають змоги повною мірою реалізувати потенціал бюро.

Друге положення стосується зниження витрат на збір та аналіз інформації. Якщо на ринку відсутній інститут бюро кредитних історій, то кредиторам потрібно витратити багато зусиль та часу на пошук з різних джерел інформації про позичальників. Мова йде про ідентифікацію клієнта, його соціально-демографічні, освітньо-кваліфікаційні дані, звісно, дані про кредитне навантаження на момент запиту тощо. Перебуваючи в інформаційній базі бюро, такі дані можуть використовуватися для верифікації інформації, наданої позичальником кредиторю, яка може бути спотворена (прикрашена) ним. Беручи до уваги той факт, що зазначені дані використовуються в апікаційному скорингу,

це породжує ризик некоректної оцінки кредитоспроможності позичальника. Альтернативою бюро на практиці можуть виступати (та виступають) так звані «чорні списки», законність формування та функціонування яких є сумнівною. Коли ж на ринку існує інститут бюро кредитних історій, який зберігає інформацію про всі кредитні правочини, то, здійснюючи запит у бюро, кредитор миттєво отримає потрібну інформацію та може порівняти її з наданою позичальником. Завдяки сучасним інформаційним технологіям подібна перевірка займає декілька хвилин.

Третє положення стосується зменшення морального ризику позичальника. Неповорнення кредиту позичальником може бути зумовлено як неспроможністю це зробити з економічних причин (наприклад, втрата роботи, хвороба тощо), так і небажанням повертати кредит. В останньому випадку бюро породжує стимули для більш відповідального ставлення до виконання позичальником своїх зобов'язань. Інформація про кредитні правочини зберігається тривалий час (зокрема в Україні – десять років), протягом якого позичальник з негативною кредитною історією не зможе отримати кредит

інформацію з приватного бюро кредитних історій «Dun's Market Identifiers» (DMI) для виявлення впливу переміщення фірм з одного штату в інший на рівень зайнятості у США [8].

Можливість розраховувати середньоринкові значення основних параметрів кредитування є перевагою бенчмаркінгу бюро, бо іншої інституції, яка оперує з даними всього кредитного ринку, немає. За низкою показників подібні порівняння може здійснювати НБУ, але вони мають спрямованість використання для регулятивного моніторингу. Графіки на рис. 1 ілюструють цей підхід. На них подано порівняння вхідних потоків усього ринку (позначено чорним кольором) та двох банків – А та В (позначено сірим кольором). Вхідні потоки зображено функціями розподілу скорингових балів позичальників, які звертаються окремо в зазначені банки та в цілому на ринку. А1-Е3 позначатимемо скорингові класи (всього 15 класів), які характеризуються ймовірністю дефолту позичальників. Клас А1 відповідає майже нульовій ймовірності дефолту, а Е3 – 100 %, інші класи мають проміжні значення ймовірності дефолту.

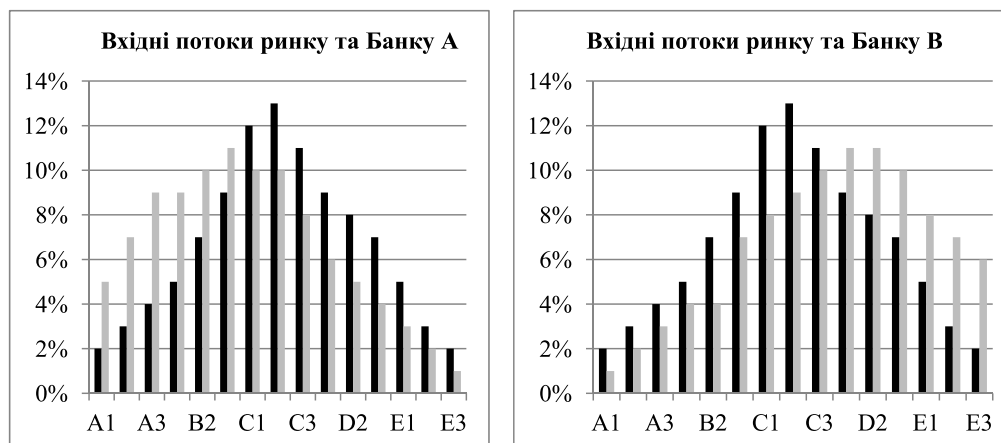

Рис. 1. Порівняння вхідних потоків банків з ринковим потоком

у банках, що співпрацюють з бюро. Тому спокуса не повертати кредит суттєво зменшується.

Четверте положення характеризує потенціал бюро як величезного сховища ринкових даних. Порівняння параметрів діяльності (наприклад, рівня прострочення позичальників) окремого кредитора із середніми ринковими показниками дає змогу зробити оцінку більш глибокою та інформативною. Слід відзначити, що ідея використання статистичних даних бюро кредитних історій для дослідження економічних завдань була вперше запропонована американським економістом Девідом Берчем у 1970-х роках. Він плідно використав

На лівому графіку видно, що вхідний потік позичальників до банку А характеризується більшою кількістю гарних позичальників, ніж у середньому на ринку. Банк В, навпаки, має вхідний потік гірший, ніж на ринку. Така оцінка є унікальним інструментом бюро та дає змогу оцінити ризиковість вхідного потоку для банку в порівнянні з ринком. Як результат, наприклад, банк В має задуматися над запитанням: чому потік позичальників до банку є гіршим за ринок?

Різні показники кредитного процесу банку, розглянуті в сукупності, дають можливість оцінити ринкову позицію в цілому та виявити,

за якими параметрами він переважає середньоринкові значення, а за якими – навпаки. Враховуючи досить велику кількість параметрів, доступних для порівняння, можна побудувати інтегральний показник бенчмаркінгу, наприклад, шляхом надання ваг, які відбивають значущість того чи іншого параметра (приміром, [9]). Таким чином, може бути оцінена ринкова позиція банку відносно «середньоринкової».

П'ятою методологічною основою використання потенціалу БКІ є застосування інформації з бюро на всіх етапах взаємодії кредитора з позичальником. На ринках, що мають відносно малий час функціонування БКІ (до яких належить український ринок), досить часто домінує підхід до бюро як до «чорного списку». Тобто, коли позичальник звертається за кредитом, здійснюється запит до бюро щодо наявності заборгованості. Ця процедура є важливою, але нею зовсім не вичерпується потенціал бюро для розвитку кредитного бізнесу. Можливості бюро можуть бути ефективно використані на всіх етапах взаємодії кредитора з позичальником, що розглядається в статті нижче.

Представимо можливості реалізації поданого вище потенціалу на всіх етапах взаємодії кредитора з позичальником (рис. 2).

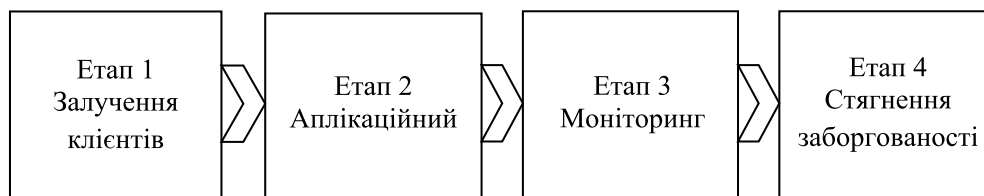

Рис. 2. Цикл у роздрібному кредитуванні

Перший етап – залучення клієнтів – може бути задіяний ефективно для кредиторів, що вже мають значну базу даних позичальників (які давали раніше дозвіл на запит до бюро). Здійснивши за цими позичальниками запити до бюро та отримавши інформацію про кредитну історію, можна виділити позичальників без прострочення з невеликим кредитним навантаженням. Цим позичальникам можна зробити спеціальну пропозицію. Сутність підходу має елементи прямого маркетингу. Він може бути ефективно використаний в умовах фінансової кризи, коли кредитувати на відкритому ринку досить ризиковано.

Другий етап включає верифікацію позичальника та оцінку його ризику. Верифікація являє собою перевірку наданих ним даних, зокрема, перевірку інформації про себе, про контактні телефони, соціально-демографічні, професійно-

кваліфікаційні та інші характеристики. Річ у тім, що позичальник може покращувати інформацію про себе або давати неправдиву, викривлену інформацію. Оцінка ризику здійснюється на основі кредитної історії (яка має певний пріоритет) та інформації, яку позичальник надав про себе. Використання скорингу на цьому етапі дає змогу досить ефективно управляти ризиком через варіацію точки відтинання. Найбільш ефективною є матрична форма ухвалення рішень, яка поєднує скоринг бюро та соціально-демографічний скоринг. Оцінка ризику, таким чином, досить ефективна.

Третій етап – використання можливостей бюро кредитних історій на етапі встановлених кредитних відносин. На перший план тут виходить зниження морального ризику. За умови правильної організації взаємовідносин між кредитором та позичальником останній поінформований про те, що невиконання своїх зобов'язань призводитиме до спотворення кредитної історії. Цей фактор є значущим і стимулює позичальників більш відповідально ставитися до своїх зобов'язань. Також на етапі наявних кредитних відносин може бути запропоновано моніторинг позичальника. Смісл підходу полягає в прагненні своєчасно вжити заходів

для обмеження втрат у разі його виходу на прострочення. Наприклад, це може бути суттєве зменшення ліміту за кредитною картою. Хоча більш ґрунтовний аналіз показує певну обмеженість можливостей кредитора в порівнянні з аплікаційним етапом.

Четвертий етап включає можливості БКІ для оптимізації роботи з боржниками. На сьогодні стандартною є схема з трьох компонент. Першою є «soft collection», яка включає встановлення дистанційного контакту з боржником. Другою компонентою виступає «hard collection», що передбачає виїзд до боржника з метою обговорення плану повернення заборгованості. Третя компонента – «legal collection» – являє собою подання позову на боржника до суду. За допомогою інформації, яка міститься в бюро, можна запропонувати модель оптимізації роботи з боржниками. В основі моделі лежить

пріоритизація стратегій стягнення на підставі інформації з бюро. Тобто, маючи таку інформацію, боржників можна поділити на декілька категорій залежно від обсягів заборгованості та кількості кредитів у стані прострочення. Боржникам з невеликим простроченням логічно запропонувати одну стратегію стягнення, із середнім рівнем прострочення – іншу, а справи боржників, які мають прострочення за багатьма кредитами, спрямовувати відразу до суду. Загальна кількість кредитів у простроченні ідентифікується саме за допомогою інформації з БКІ.

Наведені можливості використання БКІ на всіх етапах взаємовідносин між кредитором та позичальником характеризують потенціал бюро з погляду ефективної організації бізнес-процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Бюро кредитних історій являє собою важливий інститут сучасних кредитних ринків, який має значний потенціал застосування в кредитній діяльності. Незважаючи на відносно невеликий час розвитку в Україні, бюро накопичили значний обсяг даних, який дає змогу розв'язати достатньо широкий спектр завдань. Разом з тим методологічні аспекти реалізації цього потенціалу ще не повністю розроблені та використовуються. Перспективним є дослідження значущості різних систем обміну кредитною інформацією з бюро та обґрунтування такої форми, яка максимально сприяє розвитку кредитного ринку. У роботі [10] визначено низку таких перспективних напрямів для українського ринку.

Список літератури

1. Credit Reporting Systems and the International Economy / ed. by M. Miller. – Cambridge : MIT Press, 2003. – 465 p.
2. Jappelli T. Information sharing, lending and defaults : Cross-country evidence / T. Jappelli, M. Pagano // Journal of Banking & Finance. – 2002. – Vol. 26. – P. 2017–2045.
3. The impact of the functional characteristics of a credit bureau on the level of indebtedness per capita : Evidence from East European countries / Vladimir Simovic, Vojkan Vaskovic, Marko Rankovic, Slobodan Malinic // Baltic Journal of Economics. – 2011. – Vol. 11, Issue 2. – P. 101–130.
4. Djankov S. Private credit in 129 countries / Simeon Djankov, Caralee McLiesh, Andrei Shleifer // Journal of Financial Economics. – 2007. – Vol. 84, Issue 2. – P. 299–329.
5. Невмержицький С. І. Розвиток кредитних бюро в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Невмержицький Євген Іванович ; Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана. – К., 2011. – 20 с.
6. Пахоль В. Б. Взаимодействие бюро кредитных историй и коммерческих банков в процессе управления кредитным риском : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Пахоль Виктория Борисовна ; Волгоградский гос. ун-т. – Волгоград, 2010. – 196 с.
7. Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 23 червня 2005 року № 2704-15 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 421.
8. Birch D. L. The Job Generation Process / David L. Birch. – Cambridge, MA : MIT Program on Neighborhood and Regional Change, 1979. – 295 p.
9. Камінський А. Б. Оцінка ринкової позиції банку на основі бенчмаркінгу бюро кредитних історій / А. Б. Камінський // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2013. – Вип. 50. – С. 133–140.
10. Камінський А. Б. Становлення та перспективи розвитку бюро кредитних історій в Україні / А. Б. Камінський // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія «Економіка і менеджмент». – 2014. – № 1 (16). – С. 118–127.

A. Kaminsky

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF CREDIT BUREAU POTENTIAL USING IN CREDIT ACTIVITY

Methodological fundamentals of using the possibilities of credit bureaus (CB) are investigated. Fully functioning CB effectively reduces asymmetry of information for creditor; reduces expenses for data accessing, and diminishes the moral hazard of borrower. The use of bureau has considerable potential as market data warehouse, in particular, allows comparing the parameters of concrete creditor activity to the parameters of whole market. Logic of CB using at all stages of interaction between creditors and borrowers is grounded.

Keywords: credit risk management, information asymmetry, credit bureau, benchmarking.

Матеріал надійшов 15.05.2015